

ks. Stanisław Łabendowicz

Edukacja religijna a wychowanie w prawdzie

Religious education and up-bringing in truth

Abstract

If catechesis is to bring forth its fruits, it should contain the redeeming truth which is linked up with feelings, experience and action. Bringing-up for truth consists of seeking it and giving testimony to it in different life situations. In religious education one endeavours to supplement up-bringing with Christian values. Knowledge of the truth about Christ is the foundation and purpose of catechesis. School catechesis communicates data regarding faith and truth. The essential aim of catechesis is knowledge of the truth about God, that is, an arousing and developing of faith as well as of many values accompanying it, such as: truth, good, beauty.

Keywords

catechesis, religious education, up-bringing, truth

W Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim Soboru Watykańskiego II *Gravissimum educationis* czytamy: „wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej ostatecznego celu, a równocześnie do dobra społeczności, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach, gdy dorośnie, będzie brał udział” (nr 1). W tym znaczeniu wychowanie jest „pomocą udzielaną człowiekowi w realizacji jego człowieczeństwa, w nadaniu życiu człowieka ostatecznego sensu rozumianego na ogół jako zjednoczenie człowieka z Bogiem poprzez praktykowanie miłości bliźniego” (nr 2). Wychowanie do prawdy polega na poszukiwaniu jej oraz świadczeniu o niej w różnych sytuacjach życiowych. Wychowanie w ramach katechezy ma swoją specyfikę. Wynika ona z istoty katechezy, jej celów i zadań. Katecheza „jest wychowywaniem w wierze

dzieci, młodzieży i dorosłych; obejmuje przede wszystkim wyjaśnianie nauki chrześcijańskiej, podawane na ogół w sposób systematyczny i całościowy w celu wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego” (*Catechesi Tradendae*, 2). Wychowania do prawdy w katechezie i przez katechezę nie można ograniczyć tylko do wymiaru religijnego, trzeba też mieć na uwadze całego człowieka, który z urodzenia szuka prawdy i pyta o prawdę, ponieważ chce za nią podążać. W encyklice *Veritatis splendor* Jan Paweł II stwierdza: „W głębi serca stale tęskni on za absolutną prawdą i pragnie w pełni ją poznać, czego wymownym dowodem są niestrudzone poszukiwania, jakie człowiek prowadzi na każdym polu i w każdej dziedzinie. Jeszcze dobitniej tego dowodzi jego poszukiwanie sensu życia. Rozwój nauki i techniki bowiem, choć stanowi

wspaniałe świadectwo inteligencji i wytrwałości człowieka, nie odpowiada jeszcze na ostateczne pytania religijne ludzkości, ale raczej jest dla niej bodźcem, by podjąć najboleśniejsze i rozstrzygające zmagania, które toczą się w sercu i sumieniu" (VS 1).

1. Cel i zadania edukacji religijnej

Edukacja religijna oznacza socjalizację religijną, czyli wychowanie religijne do uczestnictwa we wspólnocie religijnej. Ma na celu nie tylko przekaz wiedzy (nauczanie), kształtowanie postaw (wychowanie), ale również wprowadzenie w życie duchowe (wiarę) oraz inicjację we wspólnotę religijną¹. Kształcenie religijne to najważniejszy wymiar wychowania, gdyż dzięki więzi z Bogiem człowiek może odkrywać, kim jest i po co żyje². Jak czytamy w adhortacji *Catechesi tradendae*, „Żadnemu katechecie nie wolno własną powagą dzielić dziedzictwa wiary na to, co on uważa za ważne i nieważne, aby potem jednego nauczać, a drugie przemilczać” (CT 30). Nauczanie religii w systemie szkolnym jest realizacją misji Kościoła, świadczoną rodzicom i szkole na płaszczyźnie aksjologicznej, poprzez przygotowywanie wychowanków do życia w integracji kultury i wiary, interioryzacji wartości i postaw chrześcijańskich oraz zaszczepiania tolerancji światopoglądowej. Sobór Watykański II podkreślił, że prawdziwe „wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku celu jej ostatecznego,

a równocześnie do dobra społeczności” (DWCH 1). Nauczanie religii w szkole ma pomagać uczniom wierzącym w lepszym zrozumieniu orędzia chrześcijańskiego w odniesieniu do problemów egzystencjalnych, charakterystycznych dla każdej istoty ludzkiej, a zwłaszcza głównych problemów moralnych³. Uczniom, którzy poszukują lub doświadczają wątpliwości religijnych, poprzez katechezę szkolną należy stworzyć możliwość odkrycia, czym właściwie jest wiara w Jezusa Chrystusa. Wreszcie dla uczniów niewierzących nauczanie to nabiera cech misyjnego głoszenia Ewangelii, czyli prowadzenia do wiary (por. DOK 75).

Dzięki katechezie w szkole można dotrzeć z Ewangelią do prawie wszystkich dzieci i młodzieży. W ten sposób katecheza wpisana w system społeczno-wychowawczy szkoły może głosić „ludziom dobrą nowinę o Bożej miłości, jednocześnie aktywnie uczestniczy w procesie wszechstronnego rozwoju człowieka” (DKKKP 1). W tym sensie katecheza w szkole jest wielką szansą „odnajdywania tych, którzy sami nie przyszliby do kościoła”⁴, a jej zadaniem jest „służba” człowiekowi⁵. Ojciec Święty Jan Paweł II wskazuje, że „Edukacja ma pomagać uczącym się, aby tam, gdzie żyją, z każdym dniem doskonalili się jako ludzie, by coraz bardziej «byli», a nie tylko «mieli». Nauczanie szkolne jest jednym z aspektów edukacji, ale nie może stać się aspektem jedynym. Wszystkie aspekty wychowania muszą być coraz

¹ Por. J. Bagrowicz, *Katecheza jako wychowanie*, „Horyzonty wiary” 7 (1996), s. 38.

² Por. M. Dziewiecki, *Wychowanie religijne*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 61 (2016) nr 1, s. 71-74.

³ Por. M. Majewski, *Spotkania katechezy z teologią*, Kraków 1995, s. 9.

⁴ Por. S. Łabendowicz, *Katecheza w szkole – 25-lecie*, „Zeszyty Formacji Katechetów” nr 3 (59) (2015), s. 101-103. Zob. S. Łabendowicz, *Katecheza w zreformowanej szkole*, w: *Katecheza w szkole w perspektywie 20-lecia. Materiały z Sympozjum (Radom, 2 października 2010 roku)*, red. S. Łabendowicz, Radom 2010, s. 85-86, 95-97.

⁵ Zob. Jan Paweł II, *Nauczanie religii w szkołach jest pierwszorzędnym wkładem w budowanie Europy. Spotkanie z katechetami, nauczycielami i uczniami we Włocławku w dniu 6 czerwca 1991*, w: *IV pielgrzymka do Ojczyzny*, Kraków 1991, s. 165; S. Łabendowicz, *Edukacja religijna w systemie szkolnym w służbie integralnego wychowania*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 76 (2019) nr 4, s. 79-91.

bardziej zintegrowane. Dzięki jedności procesu wychowawczego osobowość i życie młodego człowieka stają się coraz bardziej spójne. Wszyscy – rodzice, nauczyciele, wychowawcy, grupy duszpasterskie – powinni zaangażować się we wspólną pracę na rzecz edukacji. Powinni też pamiętać, że to, czego nauczają, musi być poparte świadectwem ich życia. Młodzi są bowiem wrażliwi na świadectwo dawane im przez dorosłych, którzy są dla nich wzorem⁶. Dla edukacji podstawowe znaczenie mają wartości poznawcze, takie jak: odkrywczność, twórczość, prawdziwość. U podłoża ich znajduje się prawda. Ona sama w sobie stanowi cel i istotę poznania. Wychowanie do prawdy jest podstawowym zadaniem katechezy. W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* czytamy, że „człowiek z natury kieruje się ku prawdzie. Ma obowiązek szanować ją i o niej świadczyć” (nr 2467). Wynika to z istoty jego człowieczeństwa, a więc bycia istotą rozumną, wolną i posiadającą godność. W katechezie celem wychowania do prawdy jest ukierunkowanie wychowanka w ten sposób, aby urzeczywistniał w swoim życiu takie wartości, jak: prawdę, dobro i piękno. Dla każdego chrześcijanina wiara i prawda są niezbędnymi elementami życia. Człowiek wierzący wie doskonale, że musi żyć w prawdzie wobec samego siebie, swojej rodziny, społeczeństwa i świata. Wychowanie do życia w prawdzie często wymaga poświęcenia i współpracy wielu osób, głównie rodziców, nauczycieli i wychowawców⁷.

Zdolność poznania prawdy o rzeczywistości stanowi podstawę transcendencji człowieka wobec wszechświata. To dzięki temu człowiek jest podmiotem, osobą. Jest to również źródło naturalnej godności człowieka. Poznanie prawdy nadaje właściwy sens jego istnieniu. Dzieje się tak dlatego, że człowiek z natury swej jest powołany do szukania i poznawania prawdy, ta zaś jest jego szansą i zobowiązaniem⁸. Istnieje nierozzerwalny związek między prawdą i dobrem. Dobro moralne ma charakter personalistyczny. Jan Paweł II pisze: „najwyższe Dobro i dobro moralne spotykają się w prawdzie: w prawdzie Boga Stwórcy i Odkupiciela oraz w prawdzie człowieka przez Niego stworzonego i odkupionego” (VS 99). Edukacja katolicka odniesie sukces i zrealizuje swe możliwości wówczas, gdy życie poszczególnych osób, wspólnot i instytucji będzie odzwierciedleniem katolickiej filozofii edukacji, na którą składają się takie elementy, jak: poszukiwanie obiektywnego dobra i prawdy, koncentracja na prawdziwej wolności, integralny i stały rozwój osoby, odkrywanie Boga w świecie rzeczy⁹. Należy tu również powiedzieć o znaczącym wpływie na wychowanie chrześcijańskie mentalności samego wychowawcy, która winna być mentalnością ewangeliczną, umiejącą zachować równowagę między wartościami boskimi i ludzkimi w przekazie katechetycznym. Troska o dostosowanie języka przekazu treści religijnych do potrzeb i zdolności komunikacyjnych odbiorcy towarzyszyły

⁶ Jan Paweł II, *Wychowanie młodego pokolenia zadaniem wszystkich*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/edukacja_03072004.html, z dn. 14.02.2015.

⁷ Zob. S. Łabendowicz, *Wychowanie do prawdy w katechezie*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 58 (2015) nr 2, s. 56-68.

⁸ Zob. D. Adamczyk, *Wolność o człowieku – w świetle encykliki Jana Pawła II „Veritatis splendor”*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 56 (2014) nr 4, s. 36-52.

⁹ Zob. M. Cogiel, *Edukacja religijna w procesie wychowania integralnego*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 34 (2009) nr 2, s. 63-66.

Kościółowi od samego początku¹⁰. Rozwój nauki o komunikowaniu pozwolił rzucić nowe światło na proces nauczania – uczenia się. Zmiany te znalazły również swe odzwierciedlenie na polu edukacji religijnej¹¹. Katecheza szkolna ma swoje cele i zadania, a mianowicie: „wprowadzanie wiernych do świadomego uczestnictwa w życiu Bożym i w życiu Kościoła, do dojrzałej wiary, ukazywanie sensu ludzkiego życia, prowadzenie do świętości poprzez umacnianie w Duchu Świętym więzi z Chrystusem w drodze do Ojca”¹². Nauka religii o tyle posiada wymiar katechetyczny, o ile nauczyciel i uczniowie szczerze są zainteresowani sprawami wiary. Dlatego ma to być nie tylko wspólnota nauczania – uczenia się, ale przede wszystkim wspólnota wiary. Lekcja religii jest częścią wychowania religijnego. Do zasadniczych zadań nauczania należy przekazywanie obiektywnych i rzeczowych informacji o rzeczywistości tak, by katechizowani, opierając się na nich, mógł dokonywać wyboru, opowiadać się i angażować w wartości Objawienia Bożego i kultury ludzkiej¹³. Katecheci powinni czuć, by nie sprowadzać katechizacji tylko do uczenia, ale zarazem powinni mieć świadomość, że nauka religii jest konieczna i ma ustawicznie odbywać się w kontekście społecznym i kulturowym¹⁴.

Na tle głównych linii przewodnich edukacji można wyróżnić główne linie przewodnie katechezy¹⁵. „W wychowaniu chodzi właśnie o to, ażeby człowiek

stawał się coraz bardziej człowiekiem” – mówi Jan Paweł II. Człowiek jest drogą Kościoła, każdy człowiek jest nazwany w systemie szkolnym uczniem. Ten sam człowiek – uczeń jest podmiotem kształtowanym przez wiedzę, umiejętności i wychowanie szkolne, jak również jest podmiotem pasterskiej służby Kościoła ewangelizującego i uświęcającego, Kościoła ukazującego pełnię Prawdy i prowadzącego do zbawienia. Nie może być obojętny dla Kościoła, w jaki sposób i w oparciu o jakie treści dokonuje się edukacja ucznia rozumiana jako proces dydaktyczny i wychowawczy. Zwłaszcza wychowanie, orientujące człowieka w świecie wartości, odgrywa doniosłą rolę w skutecznej posłudze Kościoła. Edukacja religijna, oparta na biblijno-teologicznych podstawach, ma obejmować działania umożliwiające człowiekowi wszechstronny rozwój, pozwalające na dostrzeżenie egzystencjalnego wymiaru religii, jej znaczenia dla jakości codziennego życia¹⁶. Poprzez wychowanie zmierza się do ułatwienia wychowankowi zajęcia właściwego miejsca w otaczającym go świecie oraz podjęcia zadań wobec społeczności, w której żyje. Zasadnicza różnica między wychowaniem a wychowaniem religijnym polega na tym, „że wychowanie religijne – dzięki możliwościom ukazywania religijnego sensu i znaczenia odkrywanej i poznawanej przez dziecko rzeczywistości – posiada szerszy zakres oraz bogatsze możliwości motywacyjne”¹⁷.

¹⁰ Por. J. Rydzewski, *Podstawy komunikatywności języka przepowiadania chrześcijańskiego w nauczaniu religii i w katechezie pozaszkolnej*, Białystok 2008, s. 100-115.

¹¹ Por. M. Cogieli, jw.; zob. E. Szmółka, *E-pokolenie jako wyzwanie dla personalistycznej pedagogiki*, „Cywilizacja” nr 22 (2007), s. 92-100.

¹² M. Włosiński, *Szkolna katecheza w procesie kształcenia i wychowania ucznia w szkole na tle projektu reformy systemu edukacji*, „Katecheta” 9 (1998), s. 30.

¹³ Por. M. Majewski, *Szkola podmiotem uczenia religii*, w: *Katecheza w szkole*, red. tenże, Lublin 1992, s. 49.

¹⁴ Zob. S. Łabendowicz, *Edukacja religijna...*, s. 79-91.

¹⁵ Por. S. Łabendowicz, *Katecheza w zreformowanej szkole...*, s. 90-95, 97-100.

¹⁶ Zob. S. Dziekoński, *Wychowanie religijne*, w: *Wokół katechezy posoborowej*, red. R. Chałupniak, J. Kochel, J. Kostorz, W. Spyra, Opole 2004, s. 440.

¹⁷ Z. Marek, *Wychowanie religijne...*, s. 81.

W wychowaniu religijnym dąży się do uzupełnienia wychowania o wartości chrześcijańskie. Wiara poszerza horyzonty patrzenia na otaczającą rzeczywistość oraz motywuje do działania.

2. Chrystus podstawowym źródłem poznania prawdy

Katecheza ze swojej natury musi docierać do człowieka w każdej jego sytuacji w świecie współczesnym oraz pomagać mu poznawać pełny sens jego człowieczeństwa. Kościół pragnie, „aby każdy człowiek mógł odnaleźć Chrystusa, aby Chrystus mógł z każdym iść przez życie mocą tej prawdy o człowieku i świecie, która zawiera się w Tajemnicy wcielenia i Odkupienia, mocą tej miłości, jaka z niej promieniuje” (RH 13). Chodzi o poznanie i przyłączenie do Chrystusa. Tajemnica wcielenia i Odkupienia zawiera w sobie prawdę o wielkiej godności człowieka, dla którego Bóg stał się człowiekiem i z którym Chrystus się zjednoczył. Stąd każdy człowiek ma prawo do Chrystusa i usłyszenia prawdy o Nim¹⁸. Katecheza jest wychowaniem w wierze, prowadzeniem do jej dojrzałości ludzi w różnym wieku życia. Jest kształtowaniem prawdziwych uczniów Chrystusa, przede wszystkim przez „nauczanie doktryny chrześcijańskiej, przekazywane na ogół w sposób systematyczny i całościowy” (CT 19). Dąży więc do tego, „aby pogłębiać rozumienie tajemnicy Chrystusa w świetle Słowa, aż cały człowiek będzie nasycony Jego światłem. Przemieniony przez działanie łaski w nowe stworzenie, chrześcijanin zaczyna naśladować Chrystusa i z dnia na dzień uczy się w Kościele coraz lepiej myśleć jak On, oceniać

jak On, postępować zgodnie z Jego przykazaniami i ufać, tak jak On nas do tego wzywa” (CT 20). Katecheza tak powinna kształtować wiarę chrześcijan, aby byli „światłem i solą” (Mt 5,13-16) w dzisiejszym zsekularyzowanym świecie, „ku własnej radości i posługiwaniu innymi” (CT 56-57). A zatem katecheza ma przygotować młodzież nie tylko do osobistego przyłączenia do Chrystusa, ale również do apostołstwa w środowisku, w jakim żyje. W *Catechesi Tradendae* czytamy, że „ostatecznym celem katechezy jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości” (CT 5; por. KKK 426).

Trzeba podkreślić integralną formację kształtującą osobowość wychowanek w tworzeniu jego stosunku i kształtowaniu postaw wobec otaczającego go świata. Nie chodzi o przekaz systemu norm postępowania, ale o udzielenie pomocy w poszukiwaniu własnej tożsamości: siebie, swojej godności w związkach z Chrystusem oraz upodobnienie się do Niego przez służenie innym¹⁹. Jest to konieczne w procesie osobowego rozwoju człowieka oraz dorastania do pełni człowieczeństwa. Według Ojca Świętego Jana Pawła II, „Cała rzeczywistość jest zadana człowiekowi pod kątem prawdy (...). Przez poznanie prawdy o świecie, rzeczywistości, o Stwórcy i o stworzeniu, człowiek spłaca ten dług, a równocześnie urzeczywistnia samego siebie. Usprawiedliwia swoją «rozumność» w całym wszechświecie”²⁰. W Liście Pastorskim Episkopatu Polski z okazji IV Tygodnia Wychowania pt. *Wychowywać do prawdy* czytamy: „Pan Bóg na kartach Biblii przypomina nam rolę prawdy i miłości w życiu człowieka. Źródłem

¹⁸ Zob. S. Łabendowicz, *Chrystocentryzm w katechezie*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 29 (2008) nr 1, s. 10-16; tenże, *Chrystocentryzm katechezy w ujęciu Jana Pawła II*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 43 (2011) nr 3, s. 64-72.

¹⁹ Por. J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992, s. 179.

²⁰ Jan Paweł II, *Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do środowiska Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, <http://mateusz.pl/jp99/pp/1987/pp19870609d.htm>, z dn. 09.03.2015.

tej troski jest miłość Stwórcy do stworzenia, poddawanego ciągłej pokusie ulegania kłamstwu, którego ojcem jest «władca tego świata» (J 12,31)²¹. Na pytanie, co zrobić, aby młodzież żyła prawdą na co dzień, odpowiedź nasuwa się sama: Dać poznać Chrystusa – Prawdę. Chrystus jest Prawdą, która jest zarazem Dobrem dla wychowanków na całe ich życie. Dynamiczne ukazanie prawdy, jako wartości przyjętej i przeżytej, budzi oddźwięk, angażuje osobiście, prowadzi do działania. Jest to trudne, ale konieczne, bo jest drogą do świadomego i wolnego zaangażowania. Należy tu zaznaczyć pewne niebezpieczeństwo, jakim jest rozróżnianie nauczania i wychowania w katechezie. Nie ma wychowania bez ukazania najpierw Prawdy²².

Katecheza stanowi jedną z form przepowiadania orędzia zbawczego w Kościele. Ośrodkiem katechezy jest Jezus Chrystus. Treścią nauczania jest tajemnica Chrystusa, natomiast celem katechezy jest zjednoczenie z Nim. Katecheza jest tym doskonalsza, im pełniej ukazuje Chrystusa i doprowadza do doskonalszego zjednoczenia się z Nim. W katechezie nauczają sam Chrystus, a każdy inny nauczający – jedynie w tej mierze, w jakiej jest Jego zwiastunem lub tłumaczem i w jakiej Chrystus mówi przez jego usta (por. CT 6)²³. Jan Paweł II w Adhortacji apostolskiej *Catechesi Tradendae* wskazuje, że w wewnętrznej istocie katechezy znajduje się „Osoba: Jezus Chrystus z Nazaretu, «jednorodzony od Ojca, pełen łaski i prawdy, który cierpiał i umarł za nas i który teraz, ponieważ zmarł, żyje z nami na zawsze. On właśnie jest «Drogą, Prawdą i Życiem» (J 14,6), a życie chrześcijańskie

polega na tym, że idziemy za Chrystusem, a więc na sequela Christi” (CT 5). Kościół wzywa do stałej odnowy i ustawicznego udoskonalania katechezy. Jest to wynik chrystocentrycznego spojrzenia na nią. W Adhortacji apostolskiej o katechizacji czytamy: „Chrystus musi być ukazany jako aktualne wezwanie, wobec którego człowiek współczesny winien zająć własne stanowisko. Treścią katechezy nie może być tylko Chrystus historyczny, ale Pośrednik i Zbawiciel, Osoba żywa, działająca aktualnie w Kościele: zatem Chrystus jako problem, który staje dziś przed każdym człowiekiem i domaga się zajęcia osobistej postawy. Człowiek dorastający pragnie budować swoją osobowość; przybliżenie mu tajemnicy Chrystusa ma go przekonać, że zaakceptowanie Chrystusa służy najlepiej i najpełniej temu budowaniu. Nauka Chrystusa nie jest zbiorem abstrakcyjnych prawd, ale udziałem w żywej tajemnicy Bożej, udziałem w Prawdzie, którą jest On sam” (CT 6). Udoskonalenie katechezy jest więc owocem ludzkich wysiłków, ale przede wszystkim owocem działania Bożego.

Katecheza, jeśli ma być owocna, powinna zawierać prawdę zbawczą, która jest połączona z przeżyciem, doświadczeniem i działaniem. Zadaniem katechety jest doprowadzić uczniów do działania i pomóc w działaniu. Właściwą do tego drogą jest formowanie przekonani. Toteż niezależnie od tego, czy przedstawiamy na katechezie prawdę w formie podającej, poszukującej, problemowej, dylematu czy innej, z pewnością wysiłek myślowy katechizowanych jest zawsze wskaźnikiem i znakiem dobrej katechezy²⁴. Jest zatem konieczne, aby „wartości, które człowiek wybiera

²¹ Wychowywać do prawdy, List Pastorski Episkopatu Polski z okazji IV Tygodnia Wychowania, 14-20 września 2014 roku, http://episkopat.pl/dokumenty/listy_pastorskie/6080.1,Wychowywa_do_prawdy.html, z dn. 01.02.2015.

²² Por. S. Łabędowicz, *Wychowanie do prawdy...*, s. 56-68.

²³ Zob. S. Łabędowicz, *Chrystocentryzm katechezy...*, s. 64-72.

²⁴ Por. E. Materski, *Odpowiedzialność Kościoła za katechezę*, Radom 1993, s. 167.

i do których dąży swoim życiem, były prawdziwe, ponieważ tylko dzięki prawdziwym wartościom może stawać się lepszy, rozwijając w pełni swoją naturę. Człowiek nie znajduje prawdziwych wartości zamykając się w sobie, ale otwierając się i poszukując ich także w wymiarach transcendentnych wobec niego samego. Jest to konieczny warunek, który każdy musi spełnić, aby stać się sobą i wzrastać jako osoba dorosła i dojrzała” (*Fides et ratio*, 25). Poznanie prawdy o Chrystusie jest fundamentem i celem lekcji religii. Katecheza szkolna przekazuje treści dotyczące wiary i prawdy, a niekiedy podejmuje działania budzące wiarę, a więc utożsamia się z ewangelizacją. Zasadniczym celem katechezy jest poznanie prawdy o Bogu, czyli wzbudzenie i rozwijanie wiary oraz wielu wartości jej towarzyszących, takich jak: prawda, dobro, piękno. Ma doprowadzić do osobowego kontaktu z Jezusem Chrystusem, który jest źródłem szczęścia²⁵. Jezus Chrystus łączy prawdę z wolnością i wyraża zasadę zależności wolności od prawdy: „Poznacie prawdę, a prawda was wyzwoli” (J 8,32). Chodzi bowiem o to, aby człowiek, zafascynowany prawdą swego ideału dostępną w aktach jego własnego poznania, zdobył się na odwagę życia nią. Odkrycie prawdy o sobie obliuguje bowiem człowieka do nadania jej w swoim życiu realnego kształtu na cześć człowieczeństwa²⁶. Istnieje nierozzerwalny związek wolności z prawdą. Wolność jest oparta na fundamencie prawdy. Jest ona właściwością człowieka i jest „zakorzeniona w prawdzie człowieka” (VS 86). Odkrywaniu prawdy towarzyszy poznawanie siebie. W ten sposób człowiek utwierdza się w swojej tożsamości.

3. Kształtowanie postaw uczniów w poszanowaniu prawdy

Relację między religią a osobą ludzką można określić jako relację zachodzącą między autorytetem Boga a wolnością człowieka. W relacji człowieka do Boga, jaką ujawnia religia, obowiązuje ta sama zasada, jaka obowiązuje w całym życiu moralnym. Można powiedzieć, że każdy akt religijny jest aktem moralnym osobowym, a autonomia sumienia kształtowana jest tu także poprzez relację do prawdy²⁷. W wychowaniu moralnym i kształtowaniu dojrzałej religijności najistotniejszą sprawą staje się więc nauka dokonywania własnych wyborów i właściwego moralnego oceniania oraz odkrywania prawdziwych wartości²⁸. Wychowanie religijne realizuje najpełniej rozwój osobowy człowieka, połączony z pozytywną koncepcją jego wolności i z określonym wyobrażeniem dobra. Dlatego współczesna szkoła z nauką religii, w swojej działalności wychowawczej, nie może pomijać wartości, mających swe źródło w religii, niezależnie od pluralizmu światopoglądowego. O istocie wychowania rozstrzyga ostatecznie stymulowane samowychowanie się jednostki ludzkiej, dążącej do tego, by stawać się autonomiczną osobowością²⁹. Jednym z istotnych zadań katechezy realizowanej w szkole jest promocja wychowania do prawdy w ramach samej katechezy, a także w ramach szkolnych programów wychowawczych. Wychowanek poszukuje prawdy o Panu Bogu, o otaczającym nas świecie i o sobie samym. Prawda jest fundamentem integralnego wychowania i rozwoju człowieka. Nie da się skutecznie wychowywać bez świadomości celu, do którego ten proces

²⁵ Por. J. Wilk, *Rodzina a katecheza*, „Homo Dei” 43 (1974) nr 1, s. 34-37.

²⁶ Zob. D. Adamczyk, *Wolność w prawdzie o człowieku...*, s. 36-52.

²⁷ Por. Z. Zdybicka, *Religia i religioznawstwo*, Lublin 1992, s. 202nn.

²⁸ Por. M. Cogieli, jw.

²⁹ Por. tamże.

ma prowadzić. Wychowanie stanowi istotną część życia każdego człowieka. Wymaga poświęcenia i współpracy wielu osób, głównie rodziców, nauczycieli i wychowawców. Jego zadaniem jest ukształtowanie dojrzałej osobowości ludzkiej, zdolnej do podejmowania odpowiedzialnych decyzji w życiu osobistym oraz w rodzinie i społeczeństwie³⁰.

Papież Jan Paweł II fundament wychowania znajduje w tzw. „normie personalistycznej”, która przede wszystkim uwrażliwia na wielkość i godność każdego człowieka jako osoby. W encyklice *Redemptor hominis* stwierdza, że to właśnie człowiek jest drogą Kościoła, a sam Kościół w realizowaniu swojej uniwersalnej misji musi być „świadomy tego wszystkiego, co wydaje się przeciwne temu, aby «życie ludzkie stawalo się coraz bardziej ludzkie», aby wszystko, co na to życie się składa, odpowiadało prawdziwej godności człowieka; po prostu musi być świadomy wszystkiego, co *jest temu przeciwne*” (nr 14). Dlatego też, jak to podkreśla Deklaracja o wolności religijnej Soboru Watykańskiego II *Dignitatis humanae*, „Z racji godności swojej wszyscy ludzie, ponieważ są osobami, nagleni są własną swą naturą, a także obowiązani moralnie do szukania prawdy... Obowiązani są też trwać przy prawdzie poznanej i całe swoje życie układać według wymagań prawdy” (nr 2). Poznanie prawdy dokonuje się poprzez rozum i sumienie. Dlatego potrzeba je kształtować, aby w ten sposób człowiek mógł kierować się ku Bogu. Jak zauważa Ojciec Święty Jan Paweł II w encyklice *Fides et ratio*, „Człowiek to jedyna istota w całym widzialnym świecie stworzonym, która nie tylko zdolna jest wiedzieć, ale także zdaje sobie sprawę z tego, że wie, i dlatego pragnie poznać istotną prawdę tego,

co postrzega. Nikomu nie może być naprawdę obojętne, czy jego wiedza jest prawdziwa. Jeśli człowiek odkryje, że jest fałszywa, odrzuca ją; jeśli natomiast może się upewnić o jej prawdziwości, doznaje satysfakcji” (nr 25).

Bóg zaszczerpił w ludzkim sercu pragnienie poznania prawdy, którego ostatecznym celem jest poznanie Jego samego, „aby człowiek – poznając Go i miłując – mógł dotrzeć także do pełnej prawdy o sobie” (*Fides et ratio*, *Wstęp*). W związku z tym wieloaspektowy proces wychowania ma doprowadzić do integracji osobowości wychowanka, czyli wzajemnie powinny uzupełniać się kształcenie oraz formacja duchowa. Na takie formowanie młodego człowieka zwraca uwagę Deklaracja Soboru Watykańskiego II *Gravissimum educationis*. Natomiast papież Benedykt XVI wskazuje, że „Bez Boga człowiek nie wie, dokąd zmierza, i nie potrafi nawet zrozumieć tego, kim jest” (*Caritas in veritate*, 78). Dlatego też, jak stwierdza Jan Paweł II, człowiek „ze swej natury szuka prawdy. (...) Jego poszukiwanie zmierza ku głębszej prawdzie, która może mu ukazać sens życia (...). Wiara chrześcijańska wychodzi mu naprzeciw i ukazuje konkretną możliwość osiągnięcia celu tego poszukiwania. Pomaga mu bowiem przekroczyć stadium zwykłego zawierzenia i wprowadza go w porządek łaski, gdzie może on dostąpić udziału w tajemnicy Chrystusa, w Nim zaś zyskać prawdziwe i pełne poznanie Boga w Trójcy Jedynej. Tak więc w Jezusie Chrystusie, który jest Prawdą, wiara dostrzega najwyższe wezwanie, jakie zostaje skierowane do ludzkości, aby mogła spełnić to, czego pragnie i za czym tęskni” (*Fides et ratio*, 33). Jak podkreśla papież Benedykt XVI, „Żadnemu dziecku nie należy odmawiać prawa do wychowania w wierze (...). dzisiejszy «kryzys prawdy» jest

³⁰ Por. M. Dziewiecki, *Odpowiedzialna pomoc wychowawcza*, Radom 1999, s. 3.

zakorzeniony w «kryzysie wiary». Tylko poprzez wiarę możemy z wolnej woli przyjąć świadectwo Boga i uznać Go za transcendentnego gwaranta objawionej przez Niego prawdy³¹.

Całe życie duchowe katechizowanych powinno nabrać charakteru osobowego i wspólnotowego. Tajemnica Chrystusa jest centrum posługi katechetycznej i drogą dochodzenia do prawdy³². Celem bowiem katechezy jest nie tylko kształtowanie umysłu, ale prowadzenie do spotkania i komunii z Bogiem we wspólnocie Kościoła. Wspólnota katechetyczna jest wspólnotą rozważającą i przyjmującą prawdy Chrystusowe³³. Każda katecheza powinna prowadzić do głębokiej zażyłości z Chrystusem (por. CT 6). Winna ukazywać wezwanie i możliwości pełnego życia Ewangelią. Źródłem, z którego katecheza czerpie swą treść, jest Słowo Boże przekazywane przez tradycję i Pismo Święte (por. CT 27). W katechezie urzeczywistnia się służba prawdzie, za którą Kościół jest odpowiedzialny (por. RH 19). Prawda ta jest „własnością” Boga (por. RH 19), co powinno być na katechezie podkreślone. Każdy katecheta musi więc być zatroskany o wierność Boskiemu Źródłu prawdy. Katecheza jest pełną odpowiedzialności służbą prawdzie. Jak zauważa Ojciec Święty Jan Paweł II, „Odpowiedzialność za prawdę Bożą oznacza równocześnie jej umiłowanie i dążność do takiego zrozumienia, które nam samym, a także i drugim, tę prawdę może przybliżyć” (RH 19). Konieczna na katechezie atmosfera poszanowania prawdy wynika głównie stąd, że Chrystus, jako Nauczyciel,

jako poznana Prawda i przeżywane Dobro, wymaga uczciwego podejścia do prawdy. W związku z tym wszelkie trudności – czy to związane z historią Kościoła, czy aktualne – rozwiązujemy w prawdzie³⁴. W wychowaniu chrześcijańskim w katechezie podstawową rolę pełni prawda zawarta w Objawieniu przekazywanym na kartach Biblii oraz w tradycji chrześcijańskiej³⁵. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* podaje: „Tradycja, Pismo Święte i Urząd Nauczycielski Kościoła są głównymi źródłami przekazu prawdy i religijnej formacji młodzieży” (nr 96). Katecheza prowadzi katechizowanych do dojrzałości w wierze oraz aktywnej postawy wobec życia. Celem wychowania jest to, aby młody człowiek chciał i urzeczywistniał w swoim życiu takie wartości, jak: prawda, dobro i piękno. Ponieważ źródłem tych wartości jest Bóg, będący najwyższym Dobrem, Prawdą oraz Pięknością, więc w wychowaniu chrześcijańskim chodzi o to, by wychowanek postawił Boga w Trójcy Świętej Jedyne na pierwszym miejscu, a przez to wzrastał w wierze, nadziei i miłości³⁶. Powinnością człowieka jest wolność prawdziwa. Chodzi o to, aby w swej wolności podążał za prawdą, szczególnie za prawdą moralną, czyli za dobrem, a nie za złem, szczególnie moralnym, czyli za złem moralnym. Prawda i dobro, zwłaszcza to ucieleśniające się w osobie, stanowią najbardziej wewnętrzny fundament moralności. Wolność prawdziwa opiera się na wartości prawdy, jej rozpoznaniu, a także jej obowiązywalności jako powinności jej afirmowania i udzieleniu życiem odpowiedzi na nią³⁷.

³¹ Benedykt XVI, *Przemówienie na Katolickim Uniwersytecie Ameryki, 17.04.2008 r.*, „L'Osservatore Romano” nr 5 (2008), s. 48.

³² Zob. S. Łabendowicz, *Chrystocentryzm w katechezie...*, s. 10-16.

³³ E. Materski, „*Redemptor hominis*” w katechezie, w: *Jan Paweł II naucza*, t. 5, Lublin 1982, s. 146 n.

³⁴ Por. tamże.

³⁵ Por. J. Bagrowicz, *Edukacja religijna...*, s. 111.

³⁶ Por. S. Łabendowicz, *Wychowanie do prawdy...*, s. 56-68.

³⁷ Zob. D. Adamczyk, *Wolność w prawdzie o człowieku...*, s. 36-52.

Zakończenie

Przyjmując antropologiczny punkt widzenia, osadzony w personalizmie chrześcijańskim, trzeba podkreślić, iż wychowanie służy w szczególnym tego słowa znaczeniu „uczłowieczeniu” człowieka. Człowiek, będąc człowiekiem od pierwszej chwili swego poczęcia w łonie matki, stopniowo uczy się nim być – i ta podstawowa wiedza utożsamia się z wychowaniem. Jego przyszłość związana jest nierozdzielnie z wychowaniem³⁸. W wychowaniu do prawdy niezbędna jest stała obecność norm i obowiązków, które powinny być dopełnione określonym systemem wartości. Można sformułować kluczowe zasady wychowania. Należą do nich: wartość dobra i prawdy oraz wartość i godność osoby. Poznanie prawdy jako postulat i cel katechezy szkolnej powinien być realizowany na wszystkich etapach katechizowania, gdyż człowiek „jest sobą poprzez wewnętrzną prawdę. Jest to prawda sumienia, odbita w czynach. W tej prawdzie każdy człowiek jest zadany samemu sobie”³⁹. Wychowanie do prawdy w katechezie polega „na tym, aby na wszystkich etapach procesu wychowawczego – dokonującego się w domach, w przedszkolach i szkołach – rodzice, nauczyciele i wychowawcy ukazywali wartość odkrywania ostatecznej prawdy o świecie, o człowieku i o Bogu. Ważne jest przy tym, aby pokazywali oni, jak do tej prawdy dążyć i w jaki sposób kierować się nią w codziennym życiu. W ten sposób dzieci

i młodzież znajdują się w szkole prawdy i będą wychowywani przez prawdę. Tylko wtedy będziemy mogli z ufnością patrzeć w przyszłość, mając pewność, że dzięki temu ukształtuje się społeczeństwo, w którym ludzie będą kierowali się wewnętrzną uczciwością, prawością i rzetelnością”⁴⁰. Zadanie wychowania do prawdy i w prawdzie jest bardzo ważne, gdyż, jak to wskazał Pan Jezus, „Poznacie prawdę, a prawda was wyzwoli” (J 8,32). Prawdę można urzeczywistnić, afirmować i wprowadzić w życie dzięki wolności. Ta wolność jest jednocześnie umiejętnością poddania siebie prawdzie i działania w prawdzie. Nie można stawiać wolności ponad prawdą. Potwierdzeniem wolności człowieka jest poznanie prawdy o sobie samym oraz podjęcie wysiłku jej wolnego wyboru i realizacji. Chodzi o to, aby człowiek, dostrzegłszy swoją wielkość, zafascynował się prawdą o sobie. Obiektywna prawda o człowieku i o rzeczywistości ma charakter uniwersalny. Człowiek „wszystko może w Tym, który go umacnia” (Flp 4,13). Stąd wezwanie do naśladowania Chrystusa. Nie chodzi tylko o posłuszeństwo przykazaniom, ale o przyłgnięcie do osoby Jezusa Chrystusa⁴¹. Droga ku poznaniu prawdy wymaga wielu wyrzeczeń i stawiania wymagań zarówno przed dziećmi, jak i wychowawcami. Pierwszorzędne znaczenie w rozwijaniu podstawy szacunku dla prawdy ma świadectwo życia rodziców, wychowawców i osób znaczących⁴². Wychowanie w prawdzie polega na poszukiwaniu,

³⁸ Por. Jan Paweł II, *Przyszłość człowieka to sam człowiek. Homilia wygłoszona w czasie Mszy świętej dla rodzin w Portugalii (15 maja 1982 r.)*, w: *Rodzina w nauczaniu Jana Pawła II. Antologia wyprawiedzi*, red. J. Żukowicz, Kraków 1990, s. 91.

³⁹ J. Ratzinger, *Drogi wiary w dobie współczesnych przemian*, ComP 12 (1992) nr 2, s. 125-128.

⁴⁰ *Wychowywać do prawdy, List Pastorski...*, jw.

⁴¹ Zob. D. Adamczyk, jw.

⁴² Por. M. Studenski, *Wraz ze św. Teresą Benedyktą od Krzyża (Edytą Stein) odkrywamy prawdę – fundament wychowania. Konferencja dla duszpasterzy i wychowawców z okazji IV Tygodnia Wychowania w Polsce*, twrsk.nazwa.pl/www/images/2014/konferencja2014.pdf, z dn. 12.01.2015.

ale i świadczeniu o niej w różnych sytuacjach życiowych. Zadaniem rodziców i wychowawców jest wytworzenie między nimi a dzieckiem relacji opartej na szczerości i prawdzie⁴³. Prawda ma moc wyzwalającą i prowadzi do pełni

człowieczeństwa. Dlatego winna ona wyznaczać kierunek działania człowieka. Bóg jest źródłem wszelkiej prawdy. Stąd prawda o rzeczywistości doczesnej ma ścisły związek z prawdą o życiu wiecznym człowieka.

Bibliografia

- Adamczyk D., *Wolność w prawdzie o człowieku – w świetle encykliki Jana Pawła II „Veritatis splendor”*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 56 (2014) nr 4, s. 36-52.
- Bagrowicz J., *Katecheza jako wychowanie*, „Horyzonty wiary” 7 (1996).
- Benedykt XVI, *Przemówienie na Katolickim Uniwersytecie Ameryki, 17.04.2008 r.*, „L’Osservatore Romano” nr 5 (2008).
- Charytański J., *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992.
- Cogiel M., *Edukacja religijna w procesie wychowania integralnego*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 34 (2009) nr 2, s. 63-66.
- Dziekoński S., *Wychowanie religijne*, w: *Wokół katechezy posoborowej*, red. R. Chałupniak, J. Kochel, J. Kotorz, W. Spyra, Opole 2004.
- Dziewiecki M., *Odpowiedzialna pomoc wychowawcza*, Radom 1999.
- Dziewiecki M., *Wychowanie religijne*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 61 (2016) nr 1, s. 71-74.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do środowiska Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, <http://mateusz.pl/jp99/pp/1987/pp19870609d.htm>, z dn. 09.03.2015.
- Jan Paweł II, *Nauczanie religii w szkołach jest pierwszorzędnym wkładem w budowanie Europy. Spotkanie z katechetami, nauczycielami i uczniami we Włocławku w dniu 6 czerwca 1991*, w: *IV pielgrzymka do Ojczyzny*, Kraków 1991.
- Jan Paweł II, *Przyszłość człowieka to sam człowiek. Homilia wygłoszona w czasie Mszy świętej dla rodzin w Portugalii (15 maja 1982 r.)*, w: *Rodzina w nauczaniu Jana Pawła II. Antologia wypowiedzi*, red. J. Żukowicz, Kraków 1990.
- Jan Paweł II, *Wychowanie młodego pokolenia zadaniem wszystkich*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/edukacja_03072004.html, z dn. 14.02.2015.
- Łabendowicz S., *Chrystocentryzm katechezy w ujęciu Jana Pawła II*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 43 (2011) nr 3, s. 64-72.
- Łabendowicz S., *Chrystocentryzm w katechezie*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 29 (2008) nr 1, s. 10-16.
- Łabendowicz S., *Edukacja religijna w systemie szkolnym w służbie integralnego wychowania*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 76 (2019) nr 4, s. 79-91.
- Łabendowicz S., *Katecheza w szkole – 25-lecie*, „Zeszyty Formacji Katechetów” nr 3 (59) (2015), s. 101-103.
- Łabendowicz S., *Katecheza w zreformowanej szkole*, w: *Katecheza w szkole w perspektywie 20-lecia. Materiały z Sympozjum (Radom, 2 października 2010 roku)*, red. S. Łabendowicz, Radom 2010.
- Łabendowicz S., *Wychowanie do prawdy w katechezie*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 58 (2015) nr 2, s. 56-68.
- Majewski M., *Spotkania katechezy z teologią*, Kraków 1995.
- Majewski M., *Szkola podmiotem uczenia religii*, w: *Katecheza w szkole*, red. tenże, Lublin 1992.
- Materski E., *„Redemptor hominis” w katechezie*, w: *Jan Paweł II naucza*, t. 5, Lublin 1982.
- Materski E., *Odpowiedzialność Kościoła za katechezę*, Radom 1993.
- Ratzinger J., *Drogi wiary w dobie współczesnych przemian*, ComP 12 (1992) nr 2, s. 125-128.

⁴³ Por. S. Łabendowicz, jw.

Rydzewski J., *Podstawy komunikatywności języka przepowiadania chrześcijańskiego w nauczaniu religii i w katechezie pozaszkolnej*, Białystok 2008.

Studenski M., *Wraz ze św. Teresą Benedyktą od Krzyża (Edytą Stein) odkrywamy prawdę – fundament wychowania. Konferencja dla duszpasterzy i wychowawców z okazji IV Tygodnia Wychowania w Polsce*, twrsk.nazwa.pl/www/images/2014/konferencja2014.pdf, z dn. 12.01.2015.

Szmulka E., *E-pokolenie jako wyzwanie dla personalistycznej pedagogiki*, „Cywilizacja” nr 22 (2007), s. 92-100.

Wilk J., *Rodzina a katecheza*, „Homo Dei” 43 (1974) nr 1, s. 34-37.

Włosiński M., *Szkolna katecheza w procesie kształcenia i wychowania ucznia w szkole na tle projektu reformy systemu edukacji*, „Katecheta” 9 (1998).

Wychowywać do prawdy, List Pastorski Episkopatu Polski z okazji IV Tygodnia Wychowania, 14-20 września 2014 roku, http://episkopat.pl/dokumenty/listy_pasterskie/6080.1,Wychowywa_do_prawdy.html, z dn. 01.02.2015.

Zdybicka Z., *Religia i religioznawstwo*, Lublin 1992.

Edukacja religijna a wychowanie w prawdzie

Streszczenie

Katecheza, jeśli ma być owocna, powinna zawierać prawdę zbawczą, która jest połączona z przeżyciem, doświadczeniem i działaniem. Wychowanie do prawdy polega na poszukiwaniu jej oraz świadczeniu o niej w różnych sytuacjach życiowych. W wychowaniu religijnym dąży się do uzupełnienia wychowania o wartości chrześcijańskie. Poznanie prawdy o Chrystusie jest fundamentem i celem katechezy. Katecheza szkolna przekazuje treści dotyczące wiary i prawdy. Zasadniczym celem katechezy jest poznanie prawdy o Bogu, czyli wzbudzanie i rozwijanie wiary oraz wielu wartości jej towarzyszących, takich jak: prawda, dobro, piękno.

Słowa kluczowe

katecheza, edukacja religijna, wychowanie, prawda

